

Niels Grønkjær

Den nye Gud

Efter fundamentalisme og ateisme

ANIS

Den nye Gud

Den nye Gud

Efter fundamentalisme og ateisme

Niels Grønkjær

Forlaget ANIS

København 2010

Den nye Gud
Efter fundamentalisme og ateisme
Niels Grønkjær

© Forfatteren og Forlaget ANIS, 2010

Bogen er sat med Plantin på
Religionspædagogisk Center
og trykt på Specialtrykkeriet

ISBN: 978-87-7457-562-7

Omslag: Anna Falcon Svendsen

‘Guds øje’ malet på glasplade
begyndelsen af 1700-tallet
Vartov Kirke

Forlaget ANIS
Frederiksberg Allé 10
DK-1820 Frederiksberg C
tlf. 3324 9250 – fax 3325 0607
www.anis.dk

Til Andreas, Cæcilie og Johanne

Indhold

Indledning	9
Efter fundamentalisme og ateisme	13
Den metafysiske Guds død	35
I FADERENS RIGE	55
1 Magten	59
2 Æren	89
3 Evigheden	107
II SØNNENS RIGE	127
4 Fødselen	131
5 Døden	153
6 Opstandelsen	173
III ÅNDENS RIGE	195
7 Troen	199
8 Håbet	221
9 Kærligheden	247
Den levende Gud	285
Litteratur	311

Indledning

‘Hvis min præst siger at han ikke længere tror på Gud hvorfor skulle jeg så blive ved med at kalde mig selv for ateist?’ Sådan sagde den italienske filosof Gianni Vattimo (født 1936) i en forelæsning som han holdt ved en konference i Florida i november 1998.

Der gik nogle år inden man kunne høre en dansk præst sige noget som lignede det der havde fået Vattimo til at forlade sin midlertidige ateisme og vende tilbage til kristendommen. I 2003 erklærede den danske præst Thorkild Grosbøll (født 1948) at han ikke troede på Gud. Hvordan ordene nu end faldt så afstedkom de en heftig debat med deltagelse af mange andre end de professionelle kristne. Det var ikke altid man gjorde sig de store anstrengelser for at forstå hvad Grosbøll mente eller kunne have ment.

Hvad vil det sige at tro på Gud eller ikke? Man må da i det mindste kunne forvente at en præst tror på Gud. Hvor er vi ellers henne? En kvinde med et temmelig afslappet forhold til det kirkelige etablissement mente bestemt at præster skal tro på Gud, men ikke for meget.

Siden dengang er det på mange måder blevet for meget. Fundamentalismen vinder terræn. Det tager til med kræfter og magter der bekender sig til én Gud, én sandhed, ét princip, som de søger at forstå alting ud fra og tvinge alt i verden ind under. Ikke at det er den samme ting man bekender sig til. Men alle har en stærk tilbøjelighed til at mene at de andre burde bekende sig til netop den samme ene ting som de selv. Det kan kun føre til konflikter.

Der er nogle for hvem det i den grad er gået hen og blevet for meget. De er begyndt at kalde sig ateister. Ateismen er modsvar til fundamentalismen. De er forståelige reaktioner mod alt for megen religiøsitet, mod blinde og forblændende bekendelser. Der er imidlertid ingen garanti for at man ikke bliver som det man bekæmper. Ateismen har også deres principper som spejler de fundamentalismen de vender sig imod.

Ordet fundamentalisme knyttes primært sammen med religion, for fundamentalismen styrker en religiøs identitet. Der er dog også andre former for identitet som søges gjort så stærke at de bliver fundamentalistiske: nationale, etniske, politiske, individualistiske identiteter. Bredt sagt er en opfattelse fundamentalistisk når den er urokkelig. Når den modsætter sig enhver bevægelsesmulighed. Det fundamentalistiske er det man altid vender tilbage til. Man holder sig til det faste udgangspunkt, det urokkelige, de uforanderlige værdier. Det står man fast på. Det er også hvad der ligger i metaforen fundament. Et fundament kan tilmed være jernarmeret, og kampen mod fundamentalismen tilsvarende stålsat.

Det er imidlertid muligt at tænke ud over disse konfliktuelle modsætninger. Holder man sig til den kristne religion, fremkalder den ikke i sig selv alternativet fundamentalisme-ateisme. Kristendommen indeholder midler til at svække sine egne mulige tendenser til fundamentalisme. Dermed bliver ateismen hjemløs.

Der er ikke mange såkaldte ateister der har opdaget det. De har ikke grebet muligheden for at træde ud af konfrontationen med fundamentalismen. De har ikke opdaget at kristendommen ikke giver dem grund

til at være ateister. I grunden er kristendommen ikke en fundamentalistisk religion selv om også den af og til forvaltes som refugium for bestemte, velafgrænsede synspunkter.

Den kristne Gud er ikke det urokkelige fundament for alt dette. Gud er derimod livets kilde. Vi skal ikke vende tilbage til kildens udspring. For den fører os videre i en bevægelse bort fra udspringet. Den standser heller ikke i en ubevægelig stilstand så dens løb ikke skulle have andet formål end sit ophør. Kildens bevægelse er uophørlig. Som Guds liv er uophørligt, evigt. Gud er ikke altings ubevægelige og uforanderlige grund. I grunden er der ikke et fundament. I grunden er kilden.

Hvad kan vi vide om den kristne Gud som berettiger antagelsen om at kristendommen er en ikke-fundamentalistisk religion? Først og fremmest at han er treenig. Det kan vi både tro og vide. Det er det gennemgående synspunkt i denne bog.

I *Timaios* indleder Platons Sokrates med at tælle til tre. Det er det hele går ud på; det er derigennem man forstår verden, mennesket og Gud. Det er også hvad man gør i den kristne trosbekendelse, tæller til tre. Her er Gud ikke bare én, men tre-i-én, treenig, trinitatisk, fordi Gud er fader, søn og helligånd. Denne lære er vel ikke umiddelbart forståelig. Kristendommen er imidlertid heller ikke en religion man uden videre kan forstå; den er en religion man må forstå med sit liv. Den fremstiller de bevægelser som udgør vores liv, og som treenighedslæren er en klangbund for. Liv og lære hænger sammen. Den kristne tro er en form for viden.

Religion er en vidensform. Denne bog går ikke ind på religionens forhold til videnskabernes vidensformer. Den går heller ikke nærmere ind på dens forhold til kunstens vidensformer. Derimod søger den at udfolde det synspunkt at den kristne religion er tjent med at bringes i samtale med en filosofisk vidensform. I den forstand er bogen en religionsfilosofisk afhandling der drøfter kristendommens nutidige gyldighed.

På sin vis er bogen et essay. Et essay udgør et forsøg på at skrive et stykke prosa som er personligt. Det er oftest af litterær-filosofisk karakter, og det forbinder engagement og distance. Hvis man så bort fra det med det litterære, er det nok nogenlunde dækkende for min egen forestilling om det følgende forsøg. Robert Musil har skrevet at essayisternes rige ligger 'mellem religion og viden, mellem eksempel og lære', men at de til tider er 'mænd, der er faret vild under et eventyr.'

Jeg kan ikke udelukke at denne bog indeholder vildfarelser. Hvordan det nu måtte forholde sig, vender den sig mod ateismer og fundamentalismer – også kristendommens egne tendenser til fundamentalisme. Imidlertid afholder jeg mig fra mere specifikke opgør. Det er mit hovedsigte at udfolde en opfattelse af kristendommen som i sig selv er rimelig.

Litteratur

- Adorno, Theodor W., *Negative Dialektik*, Frankfurt am Main, Suhrkamp, 3. Aufl., 1983.
- Arendt, Hannah, *Menneskets vilkår*, København, Gyldendal, 2008.
- Balslev, A.N., *Cultural Otherness. Correspondence with Richard Rorty*, Atlanta, Scholars Press, 1999.
- Blumenberg, Hans, 'Anthropologische Annäherung an die Aktualität der Rhetorik', *Wirklichkeiten in denen wir leben*, Frankfurt am Main, Reclam, 1981.
- Blumenberg, Hans, *Arbeit am Mythos*, Frankfurt am Main, Suhrkamp, 3. Aufl., 1984.
- Blumenberg, Hans, *Beschreibung des Menschen*. Aus dem Nachlass herausgegeben von Manfred Sommer, Frankfurt am Main, Suhrkamp, 2006.
- Blumenberg, Hans, *Die Legitimität der Neuzeit*, Frankfurt am Main, Suhrkamp, 1988.
- Blumenberg, Hans, *Die Sorge geht über den Fluss*, Frankfurt am Main, Suhrkamp, 1987.
- Blumenberg, Hans, *Höhlenausgänge*, Frankfurt am Main, Suhrkamp, 1989.
- Blumenberg, Hans, 'Licht als Metapher der Wahrheit im Vorfeld der philosophischen Begriffsbildung', *Studium Generale* 10, Heft 7, 1957.
- Blumenberg, Hans, *Matthäuspasion*, Frankfurt am Main, Suhrkamp, 1988.
- Blumenberg, Hans, *Zu den Sachen und zurück*, Frankfurt am Main, Suhrkamp, 2002.

- Blumenberg, Hans & Schmitt, Carl, *Briefwechsel 1971-1978* und weitere Materialien, hrsg. und mit einem Nachwort von Alexander Schmitz und Marcel Lepper, Frankfurt am Main, Suhrkamp, 2007.
- Bukdahl, Jørgen K., *Introduktion til Hegel*, Institut for Etik og Religionsfilosofi, Det Teologiske Fakultet, Aarhus Universitet, 1977.
- Bukdahl, Jørgen K., 'Hvad værdibegrebet duer til og ikke duer til', *Kritiske tolkninger. Videnskabsteoretiske essays*, udvalgt af Johs. H. Christensen, København, Gyldendal, 1980.
- Cassirer, Ernst, *Die Philosophie der Aufklärung. Gesammelte Werke. Hamburger Ausgabe*, Band 15, hrsg. von Birgit Recki, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2003.
- Damsholt, Torben, 'Den historiske Kristus', *Tidehverv*, 69. årg. nr. 10.
- Dawkins, Richard, *Illusionen om Gud*, København, Thaning & Appel, 2007.
- Denzinger, Henrici, *Enchiridion symbolorum. Definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, Barcinone mv., Herder, 1957.
- Die Bekenntnisschriften der evangelisch-lutherischen Kirche*, 6. Aufl., Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1967.
- Fiske, Roger, *Beethoven's Missa Solemnis*, London, Paul Elek, 1979.
- Gadamer, Hans-Georg, *Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*, Tübingen, Mohr/Siebeck, 4. Aufl., 1975.
- Grosbøll, Thorkild, *En sten i skoen – et essay om civilisation og kristendom*, København, Forlaget Anis, 2003.

- Grundtvig, Nikolaj Frederik Severin, *Den Christelige Børnelærdom. Værker i Udvalg, Sjette Bind*, ved Hal Koch, København, Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag, 1944.
- Grundtvig, Nikolaj Frederik Severin, *Kirkens Giennemæle. Værker i Udvalg, Andet Bind*, ved Hal Koch, København, Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag, 1941.
- Habermas, Jürgen, *Zwischen Naturalismus und Religion. Philosophische Aufsätze*, Frankfurt am Main, Suhrkamp, 2005.
- Harnack, Adolf von, *Marcion. Das Evangelium vom fremden Gott. Eine Monographie zur Geschichte der Grundlegung der katholischen Kirche*, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2. Aufl., 1960.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich, *Vorlesungen über die Philosophie der Religion I-II*, Werke 16-17, Frankfurt am Main, Suhrkamp, 1986.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich, *Åndens fænomenologi*, på dansk ved Claus Bratt Østergaard, København, Gyldendal, 2005.
- Heidegger, Martin, *Beiträge zur Philosophie (vom Ereignis)*, Gesamtausgabe Band 65, Frankfurt am Main, Vittorio Klostermann, 1989.
- Heidegger, Martin, 'Hegels Begriff der Erfahrung', *Holzwege*, Frankfurt am Main, Vittorio Klostermann, 6. Aufl., 1980.
- Heidegger, Martin, 'Nietzsches Wort 'Gott ist tot'', *Holzwege*, Frankfurt am Main, Vittorio Klostermann, 6. Aufl., 1980.
- Heidegger, Martin, *Platons Lehre von der Wahrheit. Mit einem Brief über den 'Humanismus'*, Bern und München, Francke Verlag, 3. Aufl., 1975.

- Heidegger, Martin, *Væren og tid*, på dansk ved Christian Rud Skovgaard, Århus, Forlaget Klim, 2007.
- Jensen, Jørgen I., *Det tredje øjeblik. Mellem Grundtvig og Kierkegaard*, Frederiksberg, Forlaget Aros, 2008.
- Jüngel, Eberhard, *Gott als Geheimnis der Welt. Zur Begründung der Theologie des Gekreuzigten im Streit zwischen Theismus und Atheismus*, 4. Aufl., Tübingen, Mohr/Siebeck, 1982.
- Jüngel, Eberhard, *Gottes Sein ist im Werden. Verantwortliche Rede von Gott bei Karl Barth: eine Paraphrase*, Tübingen, Mohr/Siebeck, 1975.
- Kierkegaard, Søren, *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift. Søren Kierkegaards Skrifter 7*, København, Gads Forlag, 2002.
- Kierkegaard, Søren, *Kjerlighedens Gjerninger. Søren Kierkegaards Skrifter 9*, København, Gads Forlag, 2004.
- Kierkegaard, Søren, *Philosophiske Smuler. Søren Kierkegaards Skrifter 4*, København, Gads Forlag, 1997.
- Luther, Martin, 'Eyn Sermon von Stärke und Zunehmen des Glaubens und der Liebe', D. Martin Luthers Werke, Weimarer Ausgabe, Band 17 I, 1907.
- Luther, Martin, *Om koncilierne og kirken. Luthers skrifter i udvalg II*, ved Torben Christensen o.a., Århus, Forlaget Aros, 1980.
- Luther, Martin, *Store Galaterbrevskommentar I-II, Skrifter i udvalg*, oversat af Helge Haystrup, København, Credo Forlag, 1981.
- Luttihuizen, Gerard P., *Gnostic Revisions of Genesis Stories and Early Jesus Traditions*, Leiden/Boston, Brill, 2006.
- Løgstrup, Knud Ejler, *Skabelse og tilintetgørelse. Religionsfilosofiske betragtninger. Metafysik IV*, København, Gyldendal, 1978.

- Machiavelli, Niccolò, *Fyrsten*, på dansk ved Fritz Wolder, Århus, Helikon, 1998.
- Musil, Robert, *Manden uden egenskaber*, på dansk ved Karsten Sand Iversen, Bind 1, København, Samlerens Bogklub, 1994.
- Nietzsche, Friedrich Wilhelm, *Der Antichrist. Fluch auf das Christentum, Sämtliche Werke. Kritische Studienausgabe*, hrsg. von Colli/Montinari, Band 6, Berlin/New York, Walter de Gruyter, 1980.
- Nietzsche, Friedrich Wilhelm, *Morgenröte. Sämtliche Werke. Kritische Studienausgabe*, hrsg. von Colli/Montinari, Band 3, Berlin/New York, Walter de Gruyter, 1980.
- Oberman, Heiko Augustinus, *Contra vanam curiositatem. Ein Kapitel der Theologie zwischen Seelenwinkel und Weltall. Theologische Studien 113*, Zürich, Theologischer Verlag, 1974.
- Onfray, Michel, *Vi trenger ikke Gud. En håndbok i ateologi*, oversatt av Erik Thorstensen, Oslo, Kagge Forlag, 2007.
- Pattison, George, *Thinking About God in an Age of Technology*, Oxford, Oxford University Press, 2005.
- Schmitt, Carl, *Die Begriff des Politischen. Text von 1932 mit einem Vorwort und drei Corollarien*, Berlin, Duncker & Humblot, 3. Aufl., 1991.
- Schmitt, Carl, *Politische Theologie. Vier Kapitel zur Lehre von der Souveränität*, Berlin, Duncker & Humblot, 6. Aufl., 1993.
- Sløk, Johannes, *Guds fortælling – Menneskets historie*, Århus, Centrum, 1999.
- Sløk, Johannes, 'Menneskets forhold til dets fremtid', *80 år med Gud. Afhandlinger og essays af Johannes Sløk*. Udvalgt og redigeret af Niels Grønkjær og Kjeld Holm, Århus, Centrum, 1996.

- Sløk, Johannes, *Kierkegaard – humanismens tænker*, København, Hans Reitzel, 1978.
- Sløk, Johannes, *Mig og Godot. Erindringsforskydninger*, Århus, Centrum, 1986.
- Sløk, Johannes, *Tradition og nybrud. Pico della Mirandola*, København, Rosenkilde og Bagger, 1957.
- Taubes, Jacob, *Die Politische Theologie des Paulus*, hrsg. von Aleida und Jan Assmann, München, Wilhelm Fink Verlag, 2. Aufl., 1995.
- Theunissen, Michael, *Die negative Theologie der Zeit*, Frankfurt am Main, Suhrkamp, 1991.
- Theunissen, Michael, 'Experience of the Divine. Philosophy and Theology in Early Greek Poetry', *The Return of God. Theological Perspectives in Contemporary Philosophy*, ed. by Niels Grønkjær, Odense, Odense University Press, 1998.
- Thyssen, Peter, *Af kærlighed vil min frelser dø. Musik og Kri-stendom i Johann Sebastian Bachs Matthæus Passion*, København, Forlaget Anis, 1995.
- Tillich, Paul, *The Courage To Be*, Glasgow, Fontana Library, 1980.
- Vattimo, Gianni, *After Christianity*, New York, Columbia University Press, 2002.
- Vattimo, Gianni, *Beyond Interpretation. The Meaning of Hermeneutics for Philosophy*, Cambridge, Polity Press, 1997.
- Vattimo, Gianni, *Jeg tror at jeg tror*, København, Forlaget Anis, 1999.
- Vattimo, Gianni / Derrida, Jacques, *Religion*, Cambridge, Polity Press, 1998.
- Völker, Walther, *Quellen zur Geschichte der christlichen Gnosis*, Tübingen, 1932.

LITTERATUR

Westergaard, Elof, *Opstandelsens billeder. Perspektiver på liv og død*, København, Forlaget Anis, 2005.

Zabala, Santiago (red.), *Religionens fremtid. Richard Rorty & Gianni Vattimo*, oversat af Jens Viggo Nielsen, Århus, Aarhus Universitetsforlag, 2007.